

foto Judith Westerink

Veehouders en vernatting: van zorgen naar kansen

In veenweidegebieden kunnen hogere grondwaterstanden de bodemdaling beperken (minder inklinking), de biodiversiteit herstellen en zorgen voor een waterbuffer in droge perioden. Maar hogere grondwaterstanden hebben ook impact op de bedrijfsvoering van de melkveehouders. Hoe kijken zij aan tegen vernatting? Welke zorgen hebben zij daarover, en welke kansen en mogelijkheden zien zij om mogelijke problemen het hoofd te bieden? En wat kan natuurinclusief boeren voor hen betekenen?

tekst Josine Donders & Judith Westerink
(Wageningen Environmental Research)

> In het voorjaar van 2022 zijn zestien melkveehouders in veenweidegebieden online geïnterviewd om te achterhalen hoe zij aankijken tegen vernatting. De boeren nemen deel aan het project Lekker Bloeien Gezonde Koeien, een breder onderzoek naar natuurinclusieve manieren om risico's voor de diergezondheid die aan vernatting verbonden zijn aan te pakken (zie kader). De hypothese is dat de gezondheidsvoordelen van kruidenrijk grasland

wellicht opwegen tegen de diergezondheidsrisico's van vernatting. Hoe kijken de veehouders daar tegenaan? Is natuurinclusieve omvorming tot kruidenrijk grasland een interessante en haalbare kaart? De geïnterviewde veehouders boeren veelal extensief of biologisch en doen relatief veel aan (agrarisch) natuurbeheer. Zij hebben al ervaring met natte(re) percelen, plasdras, beheer van natte natuurlanden, onderbemaling, drukdrainage of actief peilbeheer. Wij denken dat zij een scala aan overwegingen rondom diergezondheidsrisico's van vernatting noemen die voor veel boeren zullen opgaan. Inzicht in hun overwegingen biedt mogelijk

handvatten voor strategieën om ook andere boeren te motiveren voor en te helpen bij de ontwikkeling van een bedrijfsvoering onder nattere omstandigheden.

Belang van vernatting

De geïnterviewde melkveehouders noemen verschillende redenen waarom vernatting nodig is: het tegengaan van bodemdaling en daarmee het vermijden van CO₂-uitstoot, en meer natuur, weidevogels of biodiversiteit. Tegelijkertijd hebben ze door hun ervaringen met natte gronden ook vragen. Is verdroging wel de belangrijkste oorzaak van inklinking? Helpt vernatting voldoende daartegen? Is het niet beter om te kijken naar de gezondheid van de bodem?

Voorkoming van droogteschade in de zomer vinden ze een positief bijeffect van vernatting. Maar een aantal boeren benoemt ook ongewenste effecten zoals hogere ammoniakemissies en meer mestopslag als gevolg van minder weidegang. Of ze maken zich zorgen dat het bodemleven wordt geschaad en er dus minder voedsel beschikbaar is voor oudervogels. Hoewel één boer zegt 'We zijn er ook op voorbereid en in die zin er niet bang voor', vinden meerdere boeren het spannend. Zij denken dat als vernatting eenmaal in gang is gezet, die niet makkelijk is terug te draaien. Vernatting vergt bovendien ingrijpende veranderingen in de bedrijfsvoering, met effecten op onder andere beweiding, gewasopbrengst en melkproductie, en mogelijk moet de veedichtheid omlaag en worden overgestapt op een ander veeras.

Risico's voor de bedrijfsvoering

De boeren zien een aantal risico's voor hun bedrijfsvoering die samenhangen met vernatting, vooral risico's die direct of indirect invloed hebben op de gezondheid van het vee. Ze verwachten dat parasieten zoals leverbot (*Fasciola hepatica*) en ongezonde kruiden zoals lidrus (*Equisetum palustre*) zullen toenemen. Natte(re) percelen zijn een goede habitat voor het waterslakje (*Galba truncatula*) dat als tussengastheer voor leverbot fungeert. Leverbot tast de lever aan wat leidt tot een verminderde weerstand. Dat uit zich onder meer in verminderde groei van jongvee, en een lagere vruchtbaarheid en melkproductie. Lidrus beïnvloedt de smaak, maar bevat ook gifstoffen die het zenuwstelsel kunnen aantasten. De boeren denken dat de diergezondheid ook in het geding is, omdat de voedingswaarde van het gras afneemt waardoor de koeien er niet jaarrond voldoende energie uit kunnen halen. Sommige boeren zullen daarom meer eiwitrijk voer aankopen om de melkproductie op peil en de dieren gezond te houden. De boeren verwachten ook dat ze minder kunnen weiden omdat percelen minder toegankelijk zullen zijn, en een lagere gewasopbrengst zullen hebben met een afname van de melkproductie tot gevolg. De gewasopbrengst

neemt volgens de boeren af omdat natte gronden kouder zijn en het gewas pas later in het jaar gaat groeien. Ook lidrus remt de grasgroei.

Kwetsbaarder bedrijf

De boeren zien dus financiële risico's vanwege de lagere grasopbrengst, maar ook omdat de waarde van de grond zal afnemen. Eén boer voorziet extra kosten omdat het plannen van werkzaamheden lastiger wordt, er meer regelgeving komt en meer instanties die gaan bepalen wat wanneer kan. Verschillende boeren vinden dat hun bedrijf bij vernatting kwetsbaarder zal worden. Bij hogere waterstanden zijn er minder droge plekken om met het vee naar uit te wijken.

'Veengronden zijn toch al gronden die moeilijker te bewerken zijn [...] Plannen is nu al moeilijk, dat is sowieso al lastig. Maar als je ook nog met een heel natte situatie van je grond rekening moet houden, bij regen nog natter, [...], dan wordt het wel lastig om bijvoorbeeld nog redelijk goed veevoer te winnen om de winter mee door te komen.'

De mate waarin de boeren de risico's van vernatting als een bedreiging zien, hangt samen met de uitgangspunten die zij hanteren voor hun bedrijf. Het maakt verschil of een boer weidegang heel belangrijk vindt, 'redeneert vanuit de gezondheid van de koe' en daarbij een bepaald productieniveau nastreeft, of wel of geen chemische bestrijding wil toepassen.

'Dan staat de koeien straks meer op stal dan ik wil, dus dat zie ik als een bedreiging; [dat is] de omgekeerde wereld.'

Nieuwe strategieën nodig

De boeren verwachten dat zij bij vernatting hun bedrijf moeten aanpassen. Zij zien daarvoor mogelijkheden zoals extensivering, een andere veestapel of het telen van andere gewassen, maar vinden dat niet per se makkelijk. Voor extensiveren is voldoende en betaalbare grond nodig en minder dieren betekent minder inkomsten uit melk. Bij aanpassing van de veestapel moet er gezocht worden naar goede genen van dieren die zich kunnen redden bij nattere omstandigheden, en dat vraagt tijd. Tot slot, het telen van andere gewassen voor nieuwe markten zoals lisdodde (voor isolatiemateriaal) is mogelijk maar zonder garanties voor de lange termijn risicovol. Weidegang is voor veel van de geïnterviewden heel belangrijk, onder andere vanwege het welzijn van de dieren en de lagere ammoniakemissies. Mede op basis van ervaringen met diergezondheid in natte omstandigheden zien de boeren grenzen voor hoe nat het land kan worden. Voor de een moeten de greppels droog blijven om de leverbotcyclus te doorbreken. De ander wil dat er naast nattere ook drogere percelen zijn, waartussen bij het weiden gewisseld kan worden. Maatwerk wordt belangrijk gevonden. Hoewel verschillende geïnterviewden ervaring hebben met natte(re) percelen en infiltratietechnieken, zelf al 'spelen met vernatting', is er behoefte aan meer kennis over manieren om te kunnen blijven melkveehouden, bijvoorbeeld met infiltratietechnieken.

Of de boeren kansen zien, wordt mede bepaald door mogelijkheden om bij vernatting de inkomsten op peil te houden. Vergoedingen voor extra werk of verminderde opbrengst zijn er (nog) niet. Niet alle zestien boeren zien subsidies voor het halen van natuurdoelen als verdienmodel. Ook carbon credits (koolstofkredieten) voor netto vermeden uitstoot van broeikasgassen blijken tot dusver een matig verdienmodel. De boeren zien meer mogelijkheden die te maken hebben met lagere pachtprizen en afwaardering van grond, al dan niet in combinatie met specifieke vergoedingen. Bij vergoedingen wordt gedacht aan het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, via kritieke prestatie-indicatoren of vergoedingen voor beheer in opdracht van natuurorganisaties (maaien, afvoeren, composteren). Een melkveehouder geeft aan dat boeren expertise hebben als het gaat om het houden van vee en terreinbeheerders niet.

Goed graslandbeheer en diergezondheid

Over het algemeen zijn de geïnterviewde boeren terughoudend met chemische bestrijding van parasieten en onkruiden. Hoewel zij verschillende ideeën hebben voor natuurlijke bestrijding, vragen zij zich ook af of het helemaal zonder chemie kan. Een boer noemt natuurlijke bestrijding vooral symptoombestrijding, technisch duur en erg arbeidsintensief. Chemische bestrijding kan dan verleidelijk zijn: 'Wij zijn heel erg gewend aan de snelheid en het gemak [van chemische bestrijding]'. De meesten denken dat goed graslandbeheer een deel van de oplossing is, maar er is behoefte aan meer kennis over het beheer ten behoeve van de diergezondheid. Een geïnterviewde vindt dat je om parasieten te voorkomen, goed graslandbeheer niet los kunt zien van het waterbeheer. Hij signaleert een spanningsveld; er zijn voldoende percelen nodig, niet allemaal even nat, om te kunnen wisselen met beweiding.

Kruidenrijk grasland en diergezondheid

Omdat bij vernatting de kruidenrijkdom vaak toeneemt, is de perceptie van boeren hierover relevant. Meerdere boeren hebben positieve ervaringen met kruidenrijk grasland, hoewel de drogestofopbrengst ervan lager uitvalt. De mening over de voedingswaarde varieert: laag volgens de een, een goede structuurbron of goed als onderdeel van een rantsoen met 'beter' gras volgens anderen of goed vanwege de diversiteit. De meeste boeren hebben het gevoel dat kruiden een positief effect hebben op de gezondheid en de weerstand van de koeien, maar weten niet of dat komt door de kruiden, de structuurwaarde, de mineralen of de sporenelementen of door een combinatie daarvan.

De boeren denken dat kruiden mogelijk via een betere weerstand ook helpen tegen parasieten. Maar er leven veel vragen. Welke kruiden zorgen voor een betere weerstand? Helpt een goede kruidenrijkdom voldoende als bij vernatting de besmettingsgraad omhoog gaat? Groeien kruiden die een remmend effect hebben op parasieten, wel op heel natte (veen)grond? Hoewel sommige kruidensoorten de smaak van het gras negatief

beïnvloeden, merkt een boer dat zijn koeien minder kieskeurig worden. En de boeren denken dat de koeien zelf aanvoelen wat zij nodig hebben. Ook dat is een reden om te beweiden: dan kunnen koeien zelf selecteren wat ze eten.

'[Kruidenrijk grasland] daar sta ik wel positief tegenover, want door de koeien gevarieerd voer aan te bieden denk ik dat ze overal de juiste bestanddelen uit kunnen halen. Dus eenzijdig voeren is nergens goed voor.'

Motiveren voor vernatting

Voor het stimuleren van vernatting is het goed dat overheden en terreinbeheerders kennis nemen van de inzichten die uit de interviews zijn verkregen. De verhalen maken duidelijk dat de geïnterviewde boeren niet staan te trappelen om percelen te vernattingen, maar ze kunnen er wel in meegaan zolang ze kunnen blijven beweiden. Dat betekent dat greppels droog moeten blijven of dat er naast nattere ook drogere percelen zijn. Wellicht zijn vormen van zelfbeheer van peilen mogelijk. De geïnterviewde boeren geven aan dat het goed is om gebruik te maken van bestaande kennis en ervaringen van onder andere boeren met het verhogen of wisselen van waterpeilen. De boeren geven aan behoefte te hebben aan nieuwe kennis over de relatie tussen vernatting, kruidenrijk grasland en diergezondheid, en met name de relatie tussen kruiden, bodemtype en diergezondheid. Die kennis is bijvoorbeeld te verkrijgen door experimenten

onder natte omstandigheden met alternatieve gewassen, veerassen of natuurinclusieve landbouwmethoden, gekoppeld aan studiegroepen van boeren, zoals gebeurt in het project Lekker Bloeien Gezonde Koeien. Het landbouwsysteem is sinds de jaren 50 van de vorige eeuw immers drastisch veranderd. Oude en nieuwe kennis zullen samen moeten worden gebracht. Verder is er behoefte aan meer inzicht in de kosten en baten, en langjarige verdienmodellen bij nattere omstandigheden. Een aantal boeren benoemt ongewenste bijeffecten zoals hogere ammoniakemissies en meer mestopslag als gevolg van minder weidegang; het is belangrijk vernatting integraal te bekijken. Overheden en terreinbeheerders kunnen kennisontwikkeling en uitwisseling van kennis en ervaring ondersteunen. Andere maatregelen die boeren kunnen helpen zijn regelingen voor afwaardering of herwaardering van grond en vergoedingen voor ecosysteemdiensten, netto vermeden uitstoot van broeikasgas en/of wateropslag. Het is aan te bevelen dat overheden, natuurorganisaties en wetenschappers serieus luisteren naar de risico's en kansen zoals de boeren die zien voor hun bedrijfsvoering en hun dieren.

'Daar wil ik meer van leren zeg maar, zodat je toch, nog beter, goed voor je dieren kan zorgen, maar ook kan zorgen dat de biodiversiteit niet verder achteruitgaat. Want dat willen we ook niet of ik niet in ieder geval.'

judith.westerink@wur.nl

Aanpalende onderzoeken over diergezondheidseffecten van vernatting, kruidenrijk grasland en verdienmodellen:

In het project Lekker Bloeien Gezonde Koeien wordt ook literatuuronderzoek gedaan naar de ecologie van lidrus en leverbot, en mogelijke maatregelen in graslandbeheer en voermanagement. De mogelijke effecten van diverse planten op diergezondheid zijn beschreven in een rapport: <https://edepot.wur.nl/572185>. Ook worden experimenten met veelbelovende maatregelen uitgevoerd.

Het project Kruidenrijk Grasland, de Groene Motor onderzoekt specifiek voor veenbodems de relatie tussen kruidenrijkdom, bodemleven, drooglegging, landgebruiksintensiteit, opbrengst en voer kwaliteit en kijkt daarnaast naar bedrijfsvoering, economie, percepties, opties voor sturing, ontwikkeling van kruidenrijk grasland en melkkwaliteit.

Het project Koeien en Kruiden onderzoekt eveneens de relatie tussen soortensamenstelling, abiotische condities en opbrengst, maar dan voor kleibodems. Op zandgronden loopt de publiek-private samenwerking (PPS) Duurzame Zuivelketen, Living lab kruidenrijk grasland, waar zowel naar extensief als naar productief kruidenrijk grasland wordt gekeken. De PPS Herkenning Kruidenrijk Grasland ontwikkelt een methode om kruidenrijk grasland in beeld te brengen met remote sensingtechnieken. Over verdienmodellen van extensieve bedrijven verscheen een rapport, dat binnenkort een update krijgt: <https://edepot.wur.nl/573664>. Zie ook het project Onder de Streep.

Een vernaat perceel in Vijfheerenlanden. Natte percelen vergroten het risico op leverbotbesmetting bij vee. Leverbot leidt tot een verminderde groei van jongvee, een lagere vruchtbaarheid en een verminderde weerstand.

foto Wim Ozinga